

Για τον Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα στα ενενηντάχρονα της δολοφονίας του

Ρικάρντο Λόπεζ
Παρουσίαση στο Καφενείο της Πέμπτης
(https://www.youtube.com/live/BjG3gb_jVNk)
22 Οκτωβρίου 2026

Ο λόγος που βρισκόμαστε απόψε εδώ, είναι επιβεβλημένος. Φέτος συμπληρώνονται 90 χρόνια από τη δολοφονία του Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα. Το έγκλημα, όπως έγραψε ο Νερούδα, διαπράχθη στη Γρανάδα στις αρχές του Εμφυλίου Πολέμου που βύθισε την χώρα στο αίμα και τον πόνο. Εκείνο το βράδυ τον δολοφόνησαν – σαν να ήταν η πράξη αυτή η έναρξη ενός φεστιβάλ αίματος που θα ερχόταν μετά.



Θα ήταν γύρω στις 9 το βράδυ της 18ης Αυγούστου του 1936, όταν ακούστηκαν δυνατά κτυπήματα στην πόρτα του σπιτιού της αδελφής του ποιητή στη Γρανάδα. Ήταν οι παντοτινά «χρήσιμοι ηλίθιοι» που συνήθως με την παρουσία και τις πράξεις τους καταφέρνουν και αλλάζουν το ρούν μιας ιστορίας. Πήραν μαζί τους τον ποιητή και είπαν στην αδελφή του, σχεδόν χαριτολογώντας, ότι «*σύντομα θα τον έχετε πίσω*». Δεν επέστρεψε ποτέ. Τον πήραν λίγο έξω από την Γρανάδα, σ' ένα μικρό ελαιώνα και εκεί τον εκτέλεσαν. Στη

συνέχεια τον έθαψαν σε άγνωστο μέρος. Μες στη δεκαετία του ενενήντα εντοπίστηκε ένας τάφος, μες στον οποίο θα μπορούσε να βρίσκεται η σωρός του ποιητή. Οι τσιγγάνοι της Ανδαλουσίας πήγαν στο χώρο αυτό και έγραψαν πάνω σε πέτρα «*Ο Λόρκα ήταν όλοι*» – «*Lorca eran todos*». Αυτή η δήλωση έκφρασε και εκφράζει την αποδοχή μιας πνευματικής συγγένειας, γιατί η ψυχή του τσιγγάνου τρέφει σχεδόν το σύνολο του έργου του ποιητή και μετατρέπει τον ίδιο σ' ένα από αυτούς. Αυτή η πνευματική συγγένεια, για ευνόητους λόγους, καλύφθηκε από ένα πέπλο σιωπής για σχεδόν τέσσερεις δεκαετίες.

Δίπλα, όμως, σε μια μεταλλική πλάκα αναγράφονται οι ακόλουθοι στίχοι: «*Ο άνεμος είναι σαβανωμένος, κατά μήκος κάτω από τον ουρανό*». Πανέμορφη, αλλά ταυτόχρονα και τραγική εικόνα. Μιλώντας με τον φίλο μου σκηνοθέτη Γιάννη Ιωάννου, που είχε επισκεφθεί τον χώρο όπου εντοπίστηκε ο τάφος, μου ανέφερε ότι, εκτός από τη συγκεκριμένη φράση - διατυπωμένη όπως είναι στη ομιλουμένη, και που το σωστό θα ήταν «*Todos éramos Lorca*» και όχι «*Lorca eran todos*», του είχε προκαλέσει μεγάλη εντύπωση το ότι στον χώρο είχαν φυτευτεί πολλά πλαστικά λουλούδια. Ζήτησε από ένα τσιγγάνο να του δώσει μια εξήγηση για την πράξη αυτή, και άκουσε τα εξής: «*Τα πλαστικά λουλούδια δεν πεθαίνουν, ζούν για πάντα, όπως και ο ποιητής*».

Χρόνια πριν, ο συνθέτης Σταύρος Ξαρχάκος είχε μελοποίησει τον Ύμνο για τον Ιγκνάσιο Σάντσες Μεχίας, και είχε κάποιο πρόβλημα μ'ένα στίχο που μιλά για «*το θρόισμα των φύλλων της ελιάς*». Ο Ξαρχάκος δεν κατάλαβε το νόημα του στίχου. Έτσι στη μελοποίηση άφησε μια νότα ψηλή, κάτι σαν ερωτηματικό. Όταν όμως, νεαρός συνθέτης πήρε την ηχογράφηση στο Παρίσι, στον Σαλβαντόρ Νταλί να την ακούσει, ο Νταλί έλυσε το μύστηριο. Ο νεαρός Ιγκνάσιο με ξύλινο σπαθί στον ελαιώνα πολεμούσε τους ταύρους και τους σκότωνε και, όταν ο άνεμος έκανε τα φύλλα της ελιάς να ψιθυρίζουν, αυτός το εκλάμβανε ως χειροκρότημα. Ένας ζωγράφος εξηγεί σε ένα συνθέτη την κρυφή άποψη ενός ποιητή!!!

Για το πιο πάνω περιστατικό, ο εκδότης των Άπαντων του Γκαρσία Λόρκα, που κυκλοφόρησαν από τον εκδοτικό οίκο Galaxía Gutenberg τον Δεκέμβρη του 2013, καταθέτει: «*Τον Ιούλιο του 1936, ο Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα είχε μόλις κλείσει τα 38 του χρόνια ζωής, και ήταν γεμάτος σχέδια, κυρίως θεατρικά*».

Από τη δική του πλευρά ο Γκαρσία Λόρκα παρατήρησε,

> «*δεν έχω φτάσει ακόμα σε ένα επίπεδο ωριμότητας… Θεωρώ τον εαυτό μου ακόμα έναν αληθινό νέο… Πρέπει να ανεβαίνεις σκαλοπάτια… Το αντίθετο είναι να ζητάω από τη φύση μου και την πνευματική και ψυχική μου ανάπτυξη κάτι που κανένας άλλος συγγραφέας δεν δίνει τόσο νωρίς… Το έργο μου μόλις ξεκινάει…*».

Τρεις ημέρες πριν εκδηλωθεί η εξέγερση ο Φεντερίκο φτάνει στη Γρανάδα. Η πόλη πέφτει στις 18 Ιουλίου στα χέρια των Φαλαγγιτών και ο φανατισμός της δεξιάς κατηγορεί αμέσως τον Γκαρσία Λόρκα ότι είναι πράκτορας των Ρώσων, ότι ήταν Γραμματέας κάποιου αριστερού πολιτικού και ότι ήταν ομοφυλόφιλος. Το βράδυ της ίδιας μέρας ο Ποιητής εκτελέστηκε.

Εδώ θα μπορούσαμε να δώσουμε τέλος σε μια ιστορία που συντάραξε τον κόσμο ολόκληρο. Θα μπορούσαμε - υποθέσεις φτιάχνουμε τώρα - να κάνουμε χρήση της χιλιοειπωμένης φράσης «*θέλησαν να τον εξαφανίσουν, και τώρα ο Γκαρσία Λόρκα βρίσκεται σε όλα τα βιβλιοπωλεία και σε όλες τις βιβλιοθήκες του κόσμου*». Πιστεύω, όμως, ότι, η αδυναμία να δώσουμε ένα τέτοιο τέλος βγαίνει από την εξέλιξη της ίδιας της ιστορίας, που είναι περίπλοκη, όπως και η προσωπικότητα του ποιητή, που υπερβαίνει ότι εθεωρείτο φυσιολογικό τότε. Με την εμφάνισή

του δημιουργείται ένας κόσμος, στον οποίο το κύριο χαρακτηριστικό είναι η μαγεία, μια μαγεία που έβγαινε από τις πιο βαθιές ρίζες μιας Ισπανίας, που κείνη την περίοδο χανόταν.

Ο Γκαρσία Λόρκα, στα λίγα χρόνια ζωής του, θεμελιώνει στην Ισπανική λογοτεχνία ρεύματα όπως ο Φουτουρισμός και ο Σουρρεαλισμός, ο Ιμαγινισμός και ο Κρεασιονισμός. Παράλληλα δημιουργεί θεατρικές ομάδες και σκορπάει παντού τη μαγεία του λόγου του, τόσο στην ποίηση, όσο και στα θεατρικά του, που ακόμα σήμερα, 90 χρόνια μετά τη δολοφονία του, εξακολουθούν να θεωρούνται διαμάντια του παγκόσμιου λυρικού και θεατρικού λόγου.

Κινητήρια δύναμη αυτών των ουσιαστικών αλλαγών, θεωρείται η Γενιά του '27, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο διεδραμάτισε ο ίδιος. Η κίνηση αυτή ήταν μια ομάδα λογοτεχνών που κουβαλούσαν μέσα στον λόγο τους κάτι το θεϊκό. Ως ομάδα καταφέρνει να συνδυάσει τον λόγο της Ισπανίας της Κλασσικής ποίησης, της Ισπανίας των Κεβέδο, Λόπε δε Βέγκα, του Γκόνγκορα και του Γκαρσιλάσο ντε λα Βέγκα, με τον ποιητικό λόγο της εποχής της,
με τον Μιγκέλ Ερνάντεζ, που αγαπούσε τόσο τη φύση όσο και την ποίηση - ήταν βοσκός,

«*Ανδαλουσιανοί από τη Χάεν, περήφανοι ελαιοκαλλιεργητές, πείτε μου, με την ψυχή σας, πείτε μου ποιος, ποιος καλλιέργησε αυτές τις ελιές*»,

τον Λεόν Φελίπε, τον αναρχοποιητή που έσωσε τον Νερούδα, όταν οι αναρχικοί συντρόφοι του ήθελαν, ένα βράδυ, να τουφεκίσουν τον Χιλιανό ποιητή,

«*Έτσι είναι η ζωή μου, πέτρα, σαν και σένα, μικρή πέτρα, σαν και σένα*»,

τον Αλβέρτι, που έζησε από εξορία σε εξορία, κουβαλώντας τον πόνο για την απομακρυσμένη και απόμακρη Πατρίδα του, και τραγουδώντας ότι

«*Το περιστέρι έκανε λάθος, έκανε λάθος, αντί βόρεια να πετά, πέταξε νότια, έκανε λάθος*»,

τον Αλέιξαντρε τον αριστοκράτη του λόγου,

«*Μαύροι της σκιάς. Ρεύματα αργότητας. Ανυπόμονα προσπαθεί να κωπηλατήσει το φεγγάρι πάνω στη σκιά τις γέφυρές της*».

Και ασφαλώς η παρουσία του Γκαρσία Λόρκα, που ήταν η χαρά του ποιητικού λόγου, η χαρά του έξυπνου λόγου, η χαρά της ζωής, αλλά και η θλίψη της απουσίας του.

«*Κόρδοβα, μακρινή και μόνη. Μαύρο άλογο, μεγάλη σελήνη, και ελιές στη σακούλα μου. Αν και ξέρω τα μονοπάτια, ποτέ δεν θα φτάσω στην Κόρδοβα*»

Παρόντες στην ίδια ομάδα, και άλλοι τόσοι, που φώτισαν τον Ισπανικό λόγο και τον έσπειραν σ' ολόκληρο τον κόσμο. Και αυτό, χωρίς να απομακρυνθούν από τις δικές τους ρίζες. Έτσι μπόρεσαν να συνδεθούν, πέρα από το παρελθόν τους, με ό,τι άλλο πρωτοποριακό υπήρχε τότε στην Ευρώπη.

Αυτή είναι η λαμπρή πλευρά της ιστορίας αυτής. Υπάρχει και η άλλη, η σκοτεινή, η άτεγκτη, η χυδαία, που κάλυψε για σχεδόν σαράντα χρόνια το σώμα της Ισπανίας. Και αυτή η πλευρά, η πλευρά του σκοτεινού καιρού που αναφέρει ο Μπρεχτ, ξεκινά με τη δολοφονία του Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα.

Ο Πάμπλο Νερούδα, την εποχή που είχε τη θέση του πρόξενου της Χιλής στην Ισπανική πρωτεύουσα, ανέπτυξε στενή φιλική σχέση με τον Ισπανό ποιητή. Την νύχτα της 19ης Ιουλίου του 1936 ήταν καλεσμένοι, και οι δυο, σ'έναν αγώνα πάλης στο Μέγα Τσίρκο Πράις της Μαδρίτης. Είχαν συμφωνήσει να βρεθούν εκεί σε μια συγκεκριμένη ώρα. Ο Φεντερίκο δεν εμφανίστηκε. Μιλά ο Νερούδα: «*Ο Φεντερίκο δεν ήρθε στο ραντεβού. Ήταν ήδη στο δρόμο προς τον θάνατό του.*

Ποτέ δεν ειδωθήκαμε ξανά. Με αυτό τον τρόπο ξεκίνησε ο πόλεμος της Ισπανίας που άλλαξε την ποίηση μου, με την εξαφάνιση ενός ποιητή».

Η δολοφονία του Γκαρσία Λόρκα ώθησε, εξ' όσων γνωρίζω, τουλάχιστον δύο ποιητές να αλλάξουν πορεία, να επανεξετάσουν τη δύναμη του ποιητικού τους λόγου και να προσφέρουν τα χέρια τους σε ένδειξη αλληλεγγύης προς τον Ισπανικό λαό - ο Χιλιανός Πάμπλο Νερούδα και ο Περουβιανός Καίσαρας Βαγιέχο. Τα δυο βιβλία που άλλαξαν τον ποιητικό τους λόγο, αλλά και σε μεγάλο βαθμό τη ροή της ποίησης είναι «*Η Ισπανία στην καρδιά*» του Πάμπλο Νερούδα και το «*Ισπανία, απομάκρυνε από μένα αυτό το αιματοβαμμένο ποτήρι*» του Καίσαρα Βαγιέχο. Και τα δυο τυπώθηκαν κάτω από τις φλογες του πολέμου και με υλικά που σήμερα δεν μπορούμε να φανταστούμε.

Απόσπασμα από αφήγηση του Νερούδα για το βιβλίο του «***Η Ισπανία στην καρδιά***»:

«*Ο Μανουέλ Αλτολαγκίρε είχε ένα τυπογραφείο και όταν ήταν πλέον ξεκάθαρο ότι ο πόλεμος χανόταν, το μετέφερε σε ένα εγκαταλελειμμένο μοναστήρι. Εκεί έγινε, με μοναδικό τρόπο, η εκτύπωση του βιβλίου μου «Ισπανία στην καρδιά». Πιστεύω ότι λίγα βιβλία στην παράξενη ιστορία τόσων άλλων βιβλίων είχαν τόσο τόσο περίεργη γέννηση και μοίρα…*

Οι στρατιώτες του μετώπου έμαθαν να στήνουν τους τυπογραφικούς χαρακτήρες. Αλλά τότε έλειψε το χαρτί. Βρήκαν ένα παλιό μύλο και εκεί αποφάσισαν να το φτιάξουν. Παράξενη ανάμειξη αυτή που παρασκευάστηκε, ανάμεσα στις βόμβες που έπεφταν, στη μέση της μάχης. Στον μύλο έβαζαν τα πάντα, από μια σημαία του εχθρού μέχρι το αιματοβαμμένο ένδυμα ενός μαυριτανού στρατιώτη… Χρόνια αργότερα είδα ένα αντίτυπο αυτής της έκδοσης στην Ουάσινγκτον, στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου, τοποθετημένο σε μια προθήκη ως ένα από τα πιο σπάνια βιβλία της εποχής μας».

Για το βιβλίο «***Ισπανία απομάκρυνε από μένα αυτό το αιματοβαμμένο ποτήρι***» του Καίσαρα Βαγιέχο δεν υπάρχουν αναφορές από τον ίδιο για τη γραφή του. Υπάρχουν αναφορές από τρίτους, που περισσότερο ερμηνεύουν τα γραφόμενα του ποιητή. Στη θέση μιας αφήγησης από τον ίδιο τον Βαγιέχο, καταθέτω ένα απόσπασμα από το έκτο ποίημα της συλλογής:

«Συνήθιζε να γράφει με το μεγάλο του δάχτυλο στον αέρα:
Θήτω οι σύντροφοι! Πέδρο Ρόχας,
από τη Μιράντα ντελ Έμπρο, πατέρας και άντρας,
σύζυγος και άντρας, σιδηροδρομικός και άντρας,
πατέρας και πιο πολύ άντρας, Πέδρο και οι δύο θάνατοί του..
Ο Πέδρο συνήθιζε επίσης
να πεθαίνει δίπλα στον χρόνο και χωρίς να γίνεται δούλος·
το πτώμα του ήταν γεμάτο κόσμο.
Ο Πέδρο Ρόχας, έτσι, μετά τον θάνατό του,
σηκώθηκε, φίλησε τον φέρετρό του,
έκλαψε για την Ισπανία
και ξαναέγραψε με το δάχτυλο στον αέρα
«Θήτω οι σύντροφοι!», Πέδρο Ρόχας

Υπήρχαν κάποιοι άλλοι που μπροστά στο έγκλημα προτίμησαν να εκφράσουν ένα χλιαρό λόγο, και άλλοι που επέλεξαν τη σιωπή. Οι καιροί δεν ήταν για ηρωισμούς, απ' ότι φαίνεται.

Η αναφορά του Νερούδα στον θάνατο του Γκαρσία Λόρκα, είναι σημαντική. Ακολουθώντας άγνωστους δρόμους που κάποτε προσφέρει η ζωή, ο Νερούδα βρέθηκε να ασκεί καθήκοντα διπλωμάτη σε μια Ευρώπη που ανάρρωνε από ένα πόλεμο, και ετοιμαζόταν να μπει σ' ένα δεύτερο, απόλυτα καταστροφικό αυτή τη φορά. Η Ευρώπη του Μεσοπολέμου πρόσφερε το πλαίσιο στο πολιτικό τοπίο μες στο οποίο η Ισπανία θα γινόταν το δοκιμαστήριο των απέραντων καινούργιων οπλοστασίων που ο φασισμός και η ακροδεξιά περίμεναν να δοκιμαστούν στο πραγματικό πεδίο της μάχης.

Έχοντας υπόψη αυτή την πραγματικότητα, οι αριστερές δυναμείς της Ευρώπης στη δεκαετία του 30, αποφάσισαν να προχωρήσουν στη δημιουργία ενός συνασπισμού δυνάμεων που αποσκοπούσε στην αναχαίτιση της πορείας της Ευρωπαϊκής Ακροδεξιάς. Ήταν η πολιτική των Λαϊκών Μετώπων. Το 1936 ο συνασπισμός του Λαϊκού Μετώπου της Ισπανίας κέρδισε τις γενικές εκλογές. Η κυβέρνηση που ακολούθησε βρέθηκε αντιμέτωπη με την απειλητική και επιθετική πολιτική της Ακροδεξιάς και του Φασισμού, που θα κατέληγε λίγο αργότερα στον Ισπανικό Εμφυλίο Πόλεμο, που άνοιξε τις πόρτες για την αναρρήχηση του Φασισμού στην εξουσία άλλων χωρών της Ευρώπης και στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο που ακολούθησε.

Όταν το 1939 ο Φράνκο μπήκε θριαμβευτικά στη Μαδρίτη, θέτοντας τέλος στον Πόλεμο που κατασπάραξε την χώρα, ο Ισπανικός φασισμός κουβαλούσε στη συνείδησή του τη δολοφονία ενός εκατομμυρίου Ισπανών και την εξορία ακόμα ενός άλλου εκατομμυρίου. Στη συνείδηση του κόσμου, όμως, μια ήταν η δολοφονία, εκείνη του Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα, του ποιητή της Γρανάδας.

Ρομάντσο της σελήνης (Απόσπασμα)

Στην Conchita García Lorca

Η Σελήνη ήρθε στο σιδηρουργείο
με το φόρεμά της από νάρδο.
Το παιδί την κοιτά, την κοιτά.
Το παιδί την κοιτάζει.
Στον ευαίσθητο αέρα
κινεί τα χέρια της η Σελήνη
και δείχνει, εύφορη και καθαρή,
τα χρυσαφένεια στήθη της σαν μωσαϊκό.
Φύγε Σελήνη, Σελήνη, Σελήνη,
αν έρθουν οι τσιγγάνοι,
θα κάνουν με την καρδιά σου
λευκά κολιέ και δαχτυλίδια.
Παιδί, άσε με να χορέψω.
Όταν έρθουν οι τσιγγάνοι,
θα σε βρουν πάνω στον άκμονα
με τα μάτια σου κλειστά.
Φύγε Σελήνη, Σελήνη, Σελήνη,
τα άλογα τους ήδη ακούω.
Παιδί άσε με, μην πατήσεις
την κολλαριστή λευκότητά μου.

Romance de luna luna (Extracto)

A Conchita García Lorca

La luna vino a la fragua
con su polisón de nardos.
El niño la mira, mira.
El niño la está mirando.
En el aire conmovido
mueve la luna sus brazos
y enseña, lúbrica y pura,
sus senos de duro estaño.
Huye luna, luna, luna.
Si vinieran los gitanos,
harían con tu corazón
collares y anillos blancos.
Niño, déjame que baile.
cuando vengan los gitanos,
te encontrarán sobre el yunque
con los ojillos cerrados.
Huye luna, luna, luna,
que ya siento los caballos.
Niño déjame, no pises
mi blancor almidonado.